

Prosessoituja tenttivastauksia ja projektisuunnitelmia

1.

»Ennen vanhaan järjestettiin eläkeläisille *iltamat* ja lapsille *lastenjuhlat*. Maaseudulle tehtiin *teatterivierailu*, järjestettiin *taidenäyttely* ja kuorot pitivät *konsertin*. Torilla oli *markkinat* jne. Nyt on vanhustentapahtuma, lastentapahtuma, toritapahtuma! Mitä vikaa näissä vanhoissa ilmauksissa oli?»

Näin mietiskeli nimimerkki »Tapahtukoon sinun tahtosi» pääkaupunkilaislehden mielipidesivulla pari vuotta sitten. Hänen kysymykseensä on tietysti vastattava: ei ollut mitään vikaa – paitsi ehkä se, etteivät entiset sanat olleet englantilaismallisen muoti-ilmauksen mukaisia. Englannin epämääräisen *happeningin* jäljissä on siinnyt suomen epämääräinen *tapahtuma*, eikä monikaan taida tietää, mitä sen merkeissä on oikein määrä tapahtua.

En tiennyt minäkään, kun helsinkiläinen tavaratalo mainosti »siivoustapahtumaansa». Oliko tarkoitus panna tavaratalon sekaiset paikat kuntoon, vai oliko kyseessä jonkinlainen siivousalan päivä, ehkä suorastaan siivoustarvikkeiden yleisöllätyrkytyspäivä?

»Tapahtumia» on muunkinlaisia:

»Borisov toisti Neuvostoliiton virallisen kannanoton eteläkorealaisen matkustajakoneen alasampumistapahtumasta.»

»Koulumme on tilojen sekä välineistön osalta kehityksen huippuluokkaa. Ne auttavat opetustapahtumaa, mutta asettavat opettajille entistä suuremman vastuun tuntisuunnitelmien teossa.»

»Kalakortti tulee olla jokaisella täysi-ikäisellä henkilöllä, joka on välittömästi osallisena pyyntitapahtumaan.»

Näiden esimerkkien *tapahtuma* humisee tyhjiyttään; se on täytesana, joka ei ilmaise mitään. Koneen *alasampuminen* sanoisi siltään sen minkä »alasampumistapahtuma», ja koulun tilojen ja välineistön luulisi auttavan *opetusta* siinä kuin »opetustapahtumaa». Eikä kalastussäädösten surkuhupaisa täsmällisyudentavoittelu paljon parane siitä, että *pyyntiä* kutsutaan »pyyntitapahtumaksi». Sakothan voisi antaa kortittomalle verkonsoutajalle pelkästään jo siitä viranomaisten kannalta valitettavasta seikasta, että hän vähin äänin on *toimekkaasti mukana pyynnissä*.

Tuskin tällaisetkaan »tapahtumat» ovat ihan mallitta syntyneet. Monissa muissa kielissä pönkitetään teonnimiä vastaavissa kohdin ainakin sanojen *akti* ja *prosessi* vastineilla.

Akti ja *prosessi* kuuluvat jollain tapaa myös suomeen, erityisesti tieteen kieleen. Eivät ne summamutikassa joudu tuntoon; onhan meillä semmoisetkin tarpeelliset termit kuin *promootion akti* (= vihkimistoimitus), *prosessioikeus* (= oikeudenkäyntiä koskeva oikeus), *prosessitekniikka* (= aineen fysikaalisiin tai kemiallisiin muutoksiin perustuva teknisen tuotannon ala). Mutta mikä yhteen käy, voi olla käymätöntä toiseen.

Olisiko kesälomalle päässeen opettajan vähintäkään syytä muistella koulun »opetusakteja»? Ja jos hän onnekseen on vaihtanut ne verkonsoutuun, osallistuisiko hän silloin »pyyntiaktiin»?

Tai jos lehtikirjoittaja arvelee valtiolisten välien lämpenevän kuningasvierailusta, onko hänen syytä paisuttaa asiaa näin: »Kuninkaan tulo korostaa myönteisesti menossa olevaa suhteiden laajentumisprosessia»?

Kielemme käytäntö

Ja vihdoin: onko aihetta sanoa jokaisesta *päätöksentekoa*, asiasta *päättämistä* »päätöksentekoprosessiksi», kuten kuusikymmenluvulta asti on ollut tapana levennellen sanoa?

»Prosessi» on ehtinyt synnyttää jos semmoisen johdoksenkin kuin *prosessoida*. Tarkkaan katsoen emona on ollut englannin verbi *process*, joka tekniikassa merkitsee käsittelemistä, työstämistä, jaloistamista.

Raija Hurme ja Maritta Pesonen englantilais-suomalaisessa sanakirjassaan tietävät, että esim. »process leather, crude oil» on suomeksi 'käsitellä nahkaa, raakaöljyä'. Tuttua on sekin, että »automatic data processing» on suomeksi *automaattinen tietojenkäsittely*.

Yleistyvää »text processing» on taas tekstinkäsittelyä. Laite, jolla tekstiä käsitellään, on *tekstinkäsittelylaite*; tämän pitkän sanan sijasta tosin hyvin käy lyhempi *tekstinmuokkain*.

Mutta mitähän olisi sanottava, kun englannin kirjaimellisiin malleihin kiintynyt kirjoittaja haluaakin puhua »informaation prosessoinnista ihmisaivoissa»? Tai kun yliopiston opettaja valittaa sitä, että hänen on »prosessoitava» tuhat tenttivastausta vuodessa?

Ehkä voisi sanoa sen verran, että pysyäkseen suomalaisina suomalaisten seassa hekin voisivat kokeilla *käsittelemistä*. Informaatio (tai tieto) voidaan aivoissa käsitellä, ja miksei työstä käy tenttivastaustenkin käsittely. Jokaisella tenttikerralla sen huoaten huomaa.

2.

Ei luulisi, että vielä takavuosina suomea pystyttiin kirjoittamaan ja puhumaan ilman *projektia*.

Tämä sana hyppäsi kielenkäyttäjien silmille vasta parikymmentä vuotta sitten. Hyppäys oli kyllä sitä rajumpi. Aarni Penttilä poimi jo Virittäjään 1969 kymmenkunta *projekti*-tapausta kahdelta Helsingin Sanomien sivulta.

Eräissäkin esimerkissä organisoitiin projekteja, »jotka antavat akateemisille tutkijoille ja elinkeinoelämälle paremmat mahdollisuudet yhteistoimintaan». Penttilä päivitteli tätä joutokäyntiä: mitä on yhteistoimintamahdollisuuksia parantavien projektien organisoiminen?

Toisessa esimerkissä kerrottiin, että »projektin suunnittelussa ja valmistuksessa voi olla huomattava määrä ihmisiä». Ja eräissä muissa esimerkeissä — lainaan Penttilää — »pannaan alulle, aktivoidaan ja rahoitetaan tutkimusohjelmia ja yksityisiä projekteja, puhutaan pitkäjännitteisistä teoreettisista projekteista sekä projekteista, jotka on tarkoitettu välittömään ja erityiseen käyttöön» jne.

Tuntuisiko tutulta? Kuusikymmenluvulla kielenkäyttö oli siis sortunut allikkoon, josta se ei ole kahdeksankymmenluvullakaan noussut.

Sortuma sattui oloissa, jotka olivat pikemmin kielenulkoisia kuin kielellisiä.

Projektin pohjana on sinänsä säntillinen latinalähtöinen sana. Latinan *proiectum* merkitsee 'eteen heitettyä', ja juuri tällaisen viskauksen — hankkeen, suunnitelman — nimenä sitä alettiin jo 1500-luvulla käyttää sekä ranskassa (*projet*) että englannissa (*project*). Niistä se on levinnyt muun muassa saksaan ja ruotsiin. Suomeen sen sinkosi varsinaisesti vasta 1950- ja 1960-luvun taloudellistekninen ajattelu.

Kunnollisen hankkeen tai suunnitelman on tietenkin aina oltava jossain määrin järjestelmällinen; muuten se ei suunnitelma olisikaan. Kun vaikkapa suuri amerikkalainen elektroniikkayhtiö kuusikymmenluvulla suunnitelmallisti toimintaansa, se englanniksi selitti sen koostuvan hankkeista eli suunnitelmista (*projects*), jotka olivat »sulkeisia, mutkikkaita, tasakoosteisia ja kertautumattomia».

Monilla muillakin tavoin sama yhtiö olisi voinut hankkeitaan luonnehtia. Tuontapaiset luonnehdinnat kuitenkin rupesivat toistumaan erilaisissa taloudel-

lista tai teknistä suunnittelua koskevissa englanninkielisissä papereissa, ja silloin suomalaiset lukijat rupesivat tuntemaan niiden edessä epävarmuutta. Rupesivat uskomaan, että englannin »project» tarkoittaa aivan tietynlaisia hankkeita tai suunnitelmia ja että niitä on nyt meilläkin ruvettava sanomaan »projektiksi».

Ilmiö ei ollut pelkästään suomalainen. Samaan loveen lankesivat skandinaavit ja saksalaisetkin. Ja kun tällainen usko oli syntynyt, sitä alkoi hyödyntää myös byrokratia. Eräänlaisen sanataikuuden keinoin »projekti» saatiin näyttämään hyvinkin kiinteärajaiselta, määritellyltä ja ennen muuta tavoiteltavalta virallisen toiminnan muodolta.

Byrokratiasta riippuvaiset kansalaiset oppivat nyt nopeasti verhoilemaan aikeensa »projekteiksi», jotta ne pääsisivät päätöksentekijäin armoihin. Tavallisen kielenkäyttäjän tajussa »projekti» taas vakiintui jokseenkin epämääräiseksi etiketiksi erilaisille hankkeille ja suunnitelmille, vallankin sellaisille, joihin liittyy uutuuden kiiltoa ja tekniikan ja kaupallisuuden vetovoimaa.

Byrokraatitkin saattoivat tämän suunnitelmaa merkitsevän sanan käytössä sotkeutua niin, että loivat jopa semmoisen uudissanan kuin »projektisuunnitelma». Seuraava esimerkki on eräästä vaikeaselkoisesta kymmenen vuoden takaisesta paperista, joka oli laadittu vastaperustetussa valtion virastossa.

»Keskeinen asiakirja hankkeita asetettaessa on projektisuunnitelma — — . Projektisuunnitelman pohjalta asettajat sopivat resurssivastuun jakamisesta keskenään.»

Ihmekö sitten, jos »projekteihin» sotkeutuneet osanottajat ovat seonneet hekin tavallaan. Eräs korkea hallintoviranomainen kummasteli minulle taannoin, että »projekteja» on ruvettu henkilöimäänkin. Projektit siis puhuvat, niillä on jopa mielipiteitä: »Projektimme on sitä mieltä, että — — .»

Vai olisiko tämä sittenkään pelkkää sekoamista? Voihan se olla »projektin»

osanottajien tietoistakin sanankäyttöä, pyrkimystä vaikuttaa asioiden kulkuun uudennlaisella sanataikuudella.

Allikossa ollaan. Siksi kannattaa taas kerran muistaa, että suomessa on myös sanat *hanke* ja *suunnitelma*. »Projektille» ominainen pintakiilto *hankkeesta* tosin puuttuu. Muttei tätä sanaa käytettäessä synny liioin kiusausta puhua »hanke-suunnitelmista», saati puhuvista ja joltain mieltä olevista hankkeista.

TERHO ITKONEN